

[הארץ | דעות](#)

עד 7 באוקטובר התעלמנו מהבעיה הפלסטינית, עכשיו משלמים את המחיר

שאל אריאלי, סיון הירש וגלעד הירשברגר 20:00, 14 בפברואר 2024

מתקפת חמאס ב-7 באוקטובר סדקה את חומת ההכחשה והחזירה את הסוגיה הפלסטינית למרכז השיח הישראלי, האזורי והעולמי. אחרי שנים שהנושא הפלסטיני נדחק לשוליים; אחרי הצהרות הכזב של ראש הממשלה על העשור השקט ביותר מבחינה ביטחונית; אחרי שהציבור התאהב באשליית הסטטוס-קוו; אחרי דברי הרהב על היכולת לכונן יחסים עם מדינות ערב תוך כדי עקיפת הבעיה הפלסטינית — הסכסוך זוקף את ראשו ומאלץ אותנו להביט אל המציאות הכואבת.

בשנה וחצי האחרונות אנו, בקבוצת "תמרור", עורכים מעקב רב-תחומי ורחב היקף אחרי התפתחות הסכסוך והיחס אליו. נראה כי בתקופה זו רבים בארץ ובעולם היו שותפים להתעלמות מהסוגיה הפלסטינית, ורק מעטים המשיכו להזהיר כי התעלמות מהפיל שבחדר ואי-בניית תוכנית מדינית להתמודדות עמו צפויות לפגוע בנו.

אנו מציגים אנטומיה חברתית של הכשל הרב-מערכתי, שהוביל למצב הקשה כעת.

ד"ר מעוז רוזנטל מצא כי החלטות הממשלות ה-35, ה-36 וה-37 (2020-2023) ודיוני הוועדות בכנסות ה-23, ה-24 וה-25 בנושא זה היו ספורים ונגעו לצעדים מכווני סיפוח בלבד. שיח ההנהגה ברשתות החברתיות שיקף תמונה דומה. בניתוח של כ-70 אלף ציוצים של ראשי כל המפלגות בטוויטר, בין דצמבר 2018 למאי 2023, נמצאה תשומת לב נמוכה לנושא הישראלי-פלסטיני. המצייצים המרכזיים היו ראשי מפלגות הימין הדתי ומפלגות השמאל החילוני, שצייצו בעיקר ביחס לאפשרות הסיפוח (בין תמיכה או התנגדות לסיפוח). ראשי מפלגות המרכז בחרו שלא לעסוק בנושא זה. הסוגיה הפלסטינית נדחקה לקרן זווית ונהפכה לסרח עודף בדיון הציבורי בישראל.

את ההנהגה הפלסטינית בחנה ד"ר רונית מרזן בניתוח של 33 נאומים של מחמוד עבאס ו-15 נאומים של איסמעיל הנייה בשנים 2021-2022. שניהם ביקשו לחולל שינוי תודעתי ולהשיב את הסוגיה הפלסטינית לקידמת סדר היום ופעלו להדהוד אינטנסיבי של הנרטיב הלאומי הפלסטיני. עבאס מבקש להביא לסיום הכיבוש ולהשגת הסדר קבע על ידי מיקוד מאמץ דיפלומטי מול הקהילה הבינלאומית והמנהיגים הערבים, ושותפות במאבק נגד הטרור באזור ובעולם. הנייה מבקש לשכנע את הקהילה הבינלאומית והמנהיגים הערבים להכיר בלגיטימיות של ההתנגדות המזוינת. המלה "שלום" הופיעה עשרות פעמים בשיח של עבאס, לעומת פעם אחת בשיח של הנייה, ובמשמעות של "שלום כוזב".

ביקשנו לברר אם ההתעלמות מדיון בסכסוך ובפתרון מדיני זלגה גם לעיתונות הישראלית. ד"ר רוזנטל בחן את התייחסות העיתונות בישראל על ידי ניתוח של 38,774 כותרות שהופיעו בעמודים הראשונים בעיתונים "הארץ", "ידיעות אחרונות" ו"ישראל היום" בין תחילת 2018 לסוף מאי 2023. "הארץ" סיקר את הסכסוך בתדירות גבוהה יותר מעיתונים אחרים והתמקד בסיפוח, ואילו האחרים עסקו באירועים ביטחוניים. כולם נמנעו מהצגת פתרונות אפשריים לסכסוך. למעשה, העיתונות הישראלית שיקפה את המגמה במערכת הפוליטית: התעלמות משיח על פתרונות טריטוריאליים.

עניין אחר שנבדק היה, אם הלכי הרוח בציבור הישראלי והפלסטיני משקפים את הלכי הרוח של ההנהגות הפוליטיות. פרופ' מורן ירחי ניתחה את השיח הציבורי הישראלי בנושא הסכסוך בין פברואר 2021 לפברואר 2023 (מדגם הכולל 14,972 פוסטים בפייסבוק ו-24,410 בטוויטר) ומצאה כי מעורבות הציבור (לייקים, תגובות ושיתופים) שהפוסטים אשר עוסקים בחלופות המדיניות השונות עוסקים בהם הוא נמוך בהשוואה לכלל השיח הפוליטי ברשת. השיח נוטה לייצג פתרונות התומכים בהסכם והיפרדות וביקורת כלפי פתרונות בדמות סיפוח וסטטוס־קוו.

פרופ' גלעד הירשברגר ופרופ' סיון הירש־הפלר ערכו 14 סקרים בקרב החברה היהודית ושלושה סקרים בקרב החברה הערבית בישראל, מ-2018 עד 2023. כמו כן נערכו סקרים בקרב המתנחלים ביהודה ושומרון ב-2016, 2018 ו-2023. ניתוח הסקרים מצביע על תהליך של הקצנה בחברה היהודית בכל מה שקשור לסכסוך ולפתרונות הטריטוריאליים המועדפים. לפני 7.10 הצביעו הסקרים על ירידה מתמשכת בתמיכה בפתרון של שתי מדינות בקרב הציבור

היהודי ובהעדפה הולכת וגוברת של הסטטוס־קוו, שהוא למעשה תהליך של סיפוח זוחל.

7 באוקטובר שינה מעט את המגמות. אמנם התמיכה בהסכם קבע עם הפלסטינים הגיעה לשפל חדש, אבל נצפתה עלייה משמעותית בתמיכה בהיפרדות וירידה בתמיכה בסטטוס־קוו. כלומר, ישראלים רוצים עדיין להיפרד מהפלסטינים, אבל אינם מאמינים באפשרות להגיע להסכם אתם.

בקרב ציבור המתנחלים, כ-5% מהציבור הישראלי, נמצאה גם מגמה של הקצנה. אם ב-2016 היה שיעור ניכר של המתנחלים מוכן לשקול פינוי יישובים במסגרת הסכם שלום, או במסגרת מהלך של פינוי־פיצוי, הרי שלאורך זמן הנכונות הזאת ירדה באופן ניכר, לא רק בקרב המתיישבים האידיאולוגיים, אלא גם בקרב "מתיישבי איכות חיים". אזרחי ישראל הערבים הם הקבוצה היחידה התומכת עדיין ברובה בפתרון שתי המדינות אף על פי שהם אינם סבורים שהפתרון הזה מקובל על ישראלים יהודים, או על פלסטינים. ודבר נוסף: האזרחים הערבים הגבירו את ההזדהות שלהם עם ישראל לאחר 7 באוקטובר.

ד"ר מרזן אף בחנה את השיח של 25 משפיענים פלסטינים ברשתות החברתיות (מהגולה, ישראל, הגדה, מזרח ירושלים ורצועת עזה) בשנים 2021–2023. הדמויות הללו המתמקדו בהדהוד צדקת הבעיה הפלסטינית וסבלות העם הפלסטיני לעולם החיצון, ולהשגת אמפתיה ישראלית, ערבית ומערבית, לזכויות הלאומיות הפלסטיניות — יותר מאשר בפתרונות של שתי מדינות, או מדינה אחת. סקרי דעת קהל בקרב הפלסטינים תומכים בניתוח הזה ומראים שכבר זמן מה פני הציבור הפלסטיני לעימות לשם השגת עצמאותם.

בזירה האזורית נבחנו עמדות המדינות הערביות מצרים, ירדן, איחוד האמירויות, בחריין, סעודיה וקטאר. ד"ר מורן זאגה ניתחה 538 מסמכים משנת 2018 ועד מחצית 2023, הכוללים נאומים, הצהרות, החלטות, דיווחים לתקשורת וראיונות, שנמצאה בהם התייחסות לזירה הישראלית־הפלסטינית. נמצא, כי קטאר היא המדינה בעלת ההשפעה הכלכלית המשמעותית ביותר, אך המדינות הקרובות גיאוגרפית לזירה הישראלית־הפלסטינית — מצרים וירדן — הן המדינות הדוחפות והפעילות יותר לקידום פתרון מדיני.

איחוד האמירויות היא המדינה שהתבטאה באופן השכיח ביותר בנוגע לכוונות הסיפוח. כל המדינות שנבחנו תומכות בהקמת מדינה פלסטינית על בסיס פתרון

שתי המדינות בקווי מאי 1967, שבירתה במזרח ירושלים. בנוסף נמצא, כי "הסכמי אברהם" לא שינו את עמדת המדיניות הערביות בנושא עקרונות ההסדר המדיני.

את המערכת הבינלאומית בחן ד"ר נמרוד נוביק באמצעות פרוטוקולים של דיוני הפרלמנטים — האירופי, הצרפתי, הבריטי והגרמני, הקונגרס האמריקאי, הכרזות נשיאותיות ומשרדי חוץ בינלאומיים — מתחילת שנת 2020 ועד סוף ספטמבר 2023. הוא מצא מגמה מתמשכת של אובדן המיקוד בסוגיה הישראלית-הפלסטינית. למעשה, היחיד שהתבטא ביחס לפתרון שתי המדינות היה הנשיא האמריקאי, ג'ו ביידן. מנגד, הקונגרס ומשרד החוץ האמריקאי הראו עלייה בהתבטאויות אשר נוטשות את פתרון שתי המדינות.

המחצית השנייה של 2023 סימנה את תחילת שינוי המגמה של הממשל ומוסדותיו. המאמץ האמריקאי לנרמול יחסי ישראל-סעודיה ומינופו על ידי סעודיה, באמצעות ארצות הברית, לתביעה לשינוי במדיניות של ישראל בשטחים, בדגש על בלימת מהלכי סיפוח, העלו שוב את הצורך של הממשל האמריקאי להתמקד בפתרון.

התהפכות המגמה הושלמה באוקטובר 2023, עם פרוץ המלחמה ברצועת עזה. אז הפך הממשל האמריקאי את המחויבות להסדר שתי המדינות ממה שהצטייר עד אז כמס שפתיים, למרכיב מרכזי באסטרטגיית "היום שאחרי" המלחמה.

ההתעלמות של הממשל האמריקאי מן הצורך בקידום אופק מדיני תואמת את הלוח הרוח בחברה האמריקאית. בסקרים שערכו הירשברגר והירש-הפלר בשלהי 2023 נמצא כי הציבור האמריקאי ברובו אינו מתעניין בסכסוך הישראלי-הפלסטיני. אמנם רוב הציבור האמריקאי רואה בישראל את הבית הלאומי של העם היהודי, ולא מדינה קולוניאליסטית, רואה בירושלים את בירת ישראל ותומך בסיוע הביטחוני למדינת ישראל — אולם הוא חלוק ביחס לאהדה שהממשל צריך להפגין כלפי ישראל. בעוד רובו תומך עדיין בפתרון שתי המדינות, ניכרים רוחות של שינוי בקרב הדור הצעיר, שאינו מפגין אהדה לישראל.

מסקירה רחבה זו עולה, כי למדיניות של הממשלות האחרונות של בנימין נתניהו ונפתלי בנט — כלומר, התעלמות מדיון בפתרונות קבע לסכסוך הישראלי-הפלסטיני — היו שותפים גם ההנהגה, התקשורת והחברה הישראלית

וגם הממשל האמריקאי (למעט הנשיא בידן), החברה האמריקאית והאו"ם. הפלסטינים והעולם הערבי הידהדו את הצורך ביישוב הסכסוך על ידי פתרון שתי המדינות, למעט חמאס.

הישיבה על הגדר והעדר רצון לגבש מדיניות כוללת כדי לבנות תוכנית מערכתית צופה פני עתיד בהקשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני הובילו לחלל מדיני וביטחוני, שאותו מילא חמאס במתקפת הזוועות ב-7 באוקטובר. אם היה נדמה כי אפשר להיות עם ולהתנהג בלי, הרי שברור עתה, שזאת בעיית היסוד של מדינת ישראל. אם סברנו כי הקהילה הבינלאומית חדלה להתעניין בסכסוך, הרי שעתה הנושא הפלסטיני זועק ממדשאות הקמפוסים באמריקה ועד בית הדין הבינלאומי בהאג. אם חלמנו על שלום במזרח התיכון תוך כדי דילוג על הבעיה הפלסטינית, הרי ברור עתה, שלא יהיה שקט באזור עד שלא ימצא הסדר יציב לסכסוך הדמים הזה.

אירועי 7 באוקטובר נתנו לחמאס הישגים, ובכללם את החזרת הנושא הפלסטיני לקידמת הבמה. ההישג מתבטא לא רק בהצתה מחודשת של השיח העולמי, אלא גם בגוון של השיח המטיל ספק בזכות של מדינת ישראל להתקיים ודוחה פתרונות של פשרה.

מול הקו הקיצוני הזה על ישראל להעמיד מנהיגות אמיצה ואחראית, שתבטיח עתיד יהודי ודמוקרטי למדינת ישראל על ידי חתירה לפתרון של פשרות כואבות עם הפלסטינים ושמירה על האינטרסים הביטחוניים של ישראל.

ד"ר אריאלי, פרופ' הירש-הפלר ופרופ' הירשברגר עומדים בראש קבוצת "תמרור" באוניברסיטת רייכמן

לחצו על הפעמון לעדכונים בנושא:

פלסטינים 🔔 חמאס 🔔

